

Чупрінова Н.Ю.

Національна академія Національної гвардії України

Северук І.І.

Національна академія Національної гвардії України

Соколовська Ю.В.

Національна академія Національної гвардії України

УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті висвітлені концептуальні особливості становлення української мови як чинника національної безпеки. З'ясовано, що національна мова, як і територія, історичне минуле, культурні традиції, ментальні особливості, є фактором, що визначає існування нації. Встановлено, що обмеженість використання національної мови в національній державі свідчить про обмежену національність нації, неповне звільнення від колоніального підпорядкування та культурної неповноцінності. Визначено, що основним завданням зміцнення національної ідентичності та консолідації української держави є українізація суспільства на основі мови, культури та цінностей. Виявлено, що будь-яке втручання в правовий статус української мови як національної на території України є неприпустимим, оскільки порушує конституційний державний лад, загрожує національній безпеці та існуванню державності України. Визначено, що мовна проблема часто є дестабілізуючим чинником суспільного життя, гальмуючи процес створення незалежної демократичної правової держави. Виявлено, що відсутність ефективного правового механізму утвердження української мови як національної перешкоджає реалізації української національної державності, соціального партнерства та національної інтеграції українського суспільства. Визначено, що інтеграція українського суспільства, національна єдність, стабільність і безпека не можуть бути досягнуті без національного відродження, належного утвердження української мови, культури та духовності України. Наявність дієвого механізму утвердження української мови як національної прискорить реалізацію української державності, підвищить рівень соціального партнерства та сприятиме національній інтеграції українського суспільства. Важливість мови для нації незаперечна, бо мова може бути силою впливу і, таким чином, засобом маніпуляції, потужною зброєю в гібридних війнах. Мова може впливати на формування індивідуальної ідентичності та світогляду, водночас функціонуючи як компонент у процесі розбудови національної держави.

Ключові слова: українська мова, національна безпека, національна ідентичність, культура, народ.

Постановка проблеми. Політика національної безпеки сьогодні спрямована на зміцнення суверенітету, забезпечення територіальної цілісності та недоторканності, зміцнення національної обороноздатності, забезпечення економічної та інформаційної безпеки. Однак, незважаючи на очевидне використання мовних елементів у гібридній війні з Україною, за останні роки суттєвих змін у мовній політиці країни не відбулося. Тому українська мова залишається найбільш вразливою як державний атрибут.

Мовна проблема в Україні завжди була гострою з огляду на тривалий період соборності українців та її вплив на формування мовної ситуації в наших містах, селищах і селах, особливо в міському середовищі в центральних, південних і східних областях

України. Мова як національне надбання є і залишається вихідним пунктом політичної боротьби, ареною змагання за право на перемогу. Тому лише тоді, коли немає мовної проблеми, можна гарантувати незалежний розвиток країни.

Аналіз досліджень. Проблематичні аспекти становлення української мови як чинника національної безпеки лежать в основі досліджень багатьох науковців, зокрема ґрунтовні дослідження у цьому напрямку проводять Л. Кравченко, Ю. Макарець, Л. Масенко, М. Степико, М. Чеховська, В. Шлапаченко та інші.

Мета статті полягає у висвітленні концептуальних особливостей становлення української мови як чинника національної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Одним із важливих чинників, від якого залежить успіх державотворення, є досі невирішене мовне питання, яке є предметом гострої дискусії серед представників різних політичних кіл.

У зв'язку з розбудовою України, утвердженням її на міжнародній арені, інтеграцією української мови як національної та розширенням процесу демократизації нашого суспільства виникла нагальна потреба впровадження української мови в усі сфери. Актуальною вимогою сьогодення є зміцнення позицій української мови в державному діловому спілкуванні. Це стосується записів і документів, офіційних актів, урядових та адміністративних актів тощо. Це офіційно-діловий стиль, який задовольняє потреби членів суспільства у сфері ділового спілкування.

З огляду на звичність цього стилю, чіткі вимоги щодо дотримання стандартів і широкий спектр функцій, особливо на високому формальному рівні, має моделювати та відповідати встановленим нормам. Досконале та ґрунтовне володіння українською мовою в повсякденній роботі, уміння правильно оформляти ділову документацію відповідно до вимог державних стандартів є обов'язком кожного працівника будь-якого рівня.

Національна мова, як і територія, історичне минуле, культурні традиції, ментальні особливості, є фактором, що визначає існування нації. Натомість іноземні мови завжди були інструментами асиміляції, які слугували для затемнення, а точніше знищення національної ідентичності підкорених народів, щоб сприяти самоідентифікації з народами-загарбниками.

Мовний розкол в Україні – це не лише контраст між двома мовами, а й контраст між ідентичністю населення та його цивілізаційними тенденціями. Асимільоване та деєтнізоване середовище блокує процес формування солідарної держави, а людство тут перебуває у стані атомізованого натовпу, яким легко маніпулювати. За демократичних умов вільних виборів таке середовище приводить до влади демагогів і популістів, національні інтереси яких нічого не варті [1, с. 6].

Обмеженість використання національної мови в національній державі свідчить про обмежену національну ідентичність, неповне звільнення від колоніального підпорядкування та культурної неповноцінності. Домінування чужої мови (мови колишніх колоністів, загарбників чи сучасних іммігрантів) на певних територіях національної держави становить загрозу цілісності нації, оскільки різні мови формують різні культурні та

духовні традиції, цінності, інтереси, які не завжди збігаються з інтересами титульної нації та створеної нею держави [2, с. 40–41].

Основним завданням зміцнення національної ідентичності та консолідації української держави є українізація суспільства на основі мови, культури та цінностей. У зв'язку з цим важливим пріоритетом є подолання суперництва загальноросійської та української ідентичностей на українській території. Послаблення української ідентичності створює багато загроз національній безпеці, породжує сепаратизм, стимулює бажання сусідніх країн реалізувати ідею федералізації та встановлення національної автономії в Україні [3, с. 7–8].

Всебічний розвиток української мови як однієї з найважливіших складових національної самосвідомості українського народу забезпечує національну безпеку і суверенітет України, забезпечує національну єдність. Швидкий процес глобалізації та інтенсивний технологічний розвиток породили численні нові виклики та загрози, з якими сьогодні стикається Україна, особливо у сфері національної безпеки, економічної, інформаційної та гуманітарної сферах [4].

Українська мова є невід'ємною ознакою української державності. Будь-яке втручання в правовий статус української мови як національної на території України є неприпустимим, оскільки порушує конституційний державний лад, загрожує національній безпеці та існуванню державності України. Метою національної мовної політики є захист національної мови як важливого й ефективного засобу забезпечення національної єдності та захисту національної безпеки. Захист національної мови є легітимною метою, яка має бути досягнута найбільш розумними в даній ситуації засобами [5].

Тому умисне і систематичне невиконання та порушення вимог Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [6] можна розцінювати як втручання в правовий статус української мови як державної. Цей закон визначає правовий статус української мови, оскільки вона є державною мовою на території України, тому зазіхання на юридичний статус української мови порушує конституційний лад країни та загрожує національній безпеці та самому існуванню України.

Відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови» [6] як єдина державна мова України українська мова виконує функції міжнаціонального спілкування, гарантує захист прав всіх громадян України неза-

лежно від національної приналежності, а також є елементом національної єдності та національної безпеки.

Для того, щоб відновити національну безпеку, символічна цінність української мови має бути твердо визнана ознакою національної єдності, національної ідентичності та вирішальним стратегічним фактором у захисті нації та національної безпеки.

Сьогодні розвиток людського капіталу виступає основою економічного зростання та добробуту населення. Інвестиції в людський капітал за своєю суттю є довгостроковими та важливими, що забезпечують значні економічні та соціальні результати. Основними напрямками «інвестиції в людину» є освіта та навчання, культура, охорона здоров'я, виховання дітей, доступ до інформації та мобільність робочої сили. Втілити заявлений напрям можливо через мову, комунікаційну складову, інструменти соціальної згуртованості, зростання та процвітання. Ефективність такого інвестування залежить від того, наскільки розвиненою, функціональною та поширеною є мова. Ця залежність проявляється в найбільш розвинених країнах світу, де функції національних мов виконують рідні мови більшості населення цих країн. Виняток із цього правила становлять, наприклад, Канада, США та Швейцарія, але це через відсутність національних мов. Окрім економічного зростання та розвитку людського капіталу, важливо забезпечити ефективне управління, верховенство права та захист суверенітету та територіальної цілісності України.

Ефективне управління включає впровадження реформ державного управління та децентралізацію, оскільки ефективна система державної влади є одним із ключових факторів національної конкурентоспроможності. Одним із критеріїв успіху цих реформ є впровадження єдиних вимог до послуг національних органів влади та муніципалітетів, зокрема через встановлення мовних стандартів. Те ж саме стосується забезпечення рівного доступу до правосуддя та ефективного захисту прав власності як основи стабільного економічного розвитку в усіх демократичних суспільствах. Як свідчить новітня історія, розвиток і функціонування української мови як національної в усіх сферах суспільного життя на всій території України є важливим фактором забезпечення національної безпеки та національних інтересів України [4].

Єдина національна мова є важливою для об'єднання громадян нової незалежної країни та є одним із інструментів її захисту від можли-

вого втручання в національні інтереси. Звичайно, є ризики, пов'язані з утвердженням такої мови. Це особливо вірно, коли в суспільствах протягом тривалого часу культивувалися глибоко розділені уявлення про мову. Проте, якщо державна мова не стає елементом національної безпеки, мовний зв'язок країни стає загрозою для існування країни [7, с. 40].

Окрім безпекового та соціокультурного аспекту, важливим є також економічний аспект розвитку української мови. Для ефективної конкуренції в умовах відкритого ринку і практично необмеженого доступу до товарів і послуг необхідно виділитися під час спілкування з цільовою групою. Українська мова, яка має міцні позиції в країні, для іноземців є розпізнавальним знаком України на карті світу, а для українців – не найпростішим, але водночас найефективнішим інструментом просування себе та своєї продукції на світовому ринку [4].

Свідоме користування українською мовою сьогодні є виявом лояльності громадянина до України, національної свідомості та самоідентифікації з Україною. Натомість відмова публічно розмовляти українською мовою є неформальним чи іншим свідченням відмови від національної самоідентифікації. Громадяни, які зухвало демонструють свою неукраїнську самоідентифікацію та не є лояльними до української мови, ніколи не будуть лояльними до самої України як національної держави.

Мовна проблема часто є дестабілізуючим чинником суспільного життя, гальмуючи процес створення незалежної демократичної правової держави. Мовна ситуація в країні давно є предметом гострої політичної дискусії. Визначення справжнього патріотизму в нашому суспільстві зводиться до того, що кожен, хто розмовляє українською, вважається патріотом. Але чи так це насправді? Це змусило російськомовних громадян і громадян мов нацменшин України вступити в конфронтацію з українцями, стати в ряди анти-українців і зневажати тих, хто з патріотичних міркувань зневажає іншомовних українців. Вважається, що свідченням справжнього патріотизму є не лише виступи, а практична діяльність, спрямована на інтереси українського народу, підвищення його добробуту та культури.

На відміну від усіх прийнятих законів у сфері мовної політики, мовна ситуація сьогодні змінюється на користь української мови, але залишається дискусійною [8, с 24].

Мова є важливим виміром національної безпеки. Лише через зміцнення позицій національної

мови вважається, що Україна нарешті звільниться від загрози колишніх колонізаторів, а сьогоднішніх агресорів. Ситуація навколо української мови небезпечна з кількох причин. З одного боку, тому що система піддається деструктивному впливу. Це небезпечно для носіїв мови, які є надзвичайно маргіналізованими та позбавленими мовного коду, здатного підтримувати власний національний світогляд. І, звичайно, це небезпечно для країни в цілому, що робить її громадян більш уразливими до дезінформації з боку країни-агресора. Адже нетерпимість до національної мови свідчить про нетерпимість до української держави в цілому, тому прояви внутрішнього протистояння залишаться справою часу. Мова є сутністю будь-якої національної держави, і яку б державну структуру не намагалося побудувати українське суспільство, без фундаменту вона з часом розвалиться.

Першочерговим завданням держави є гласність, а також належне використання національної мови. Адже тільки з їх допомогою людина може пізнати і зрозуміти світ, в якому вона живе, живе і планує своє майбутнє. Лише на основі однієї національної мови може бути утворена держава, і тільки з освіченою державою можна говорити про сильну державу та повний і мирний розвиток її основи – народу.

Українська мова є ключовим чинником державотворення та основним фактором єдності України. Тому необхідно відроджувати українську мову і зробити все необхідне, щоб нею могли розмовляти всі, хто проживає на території України. Державна мовна політика в Україні повинна відповідати конституційним нормам, положенням відповідних міжнародно-правових зобов'язань України та стратегії державотворення.

Водночас, оскільки використання мови в країні має бути елементом злагоди, а не розбрату,

дуже важливо не лише підтримувати стабільність країни, а й запобігати політичним спекуляціям та етнічним конфліктам.

Виклик, який стоїть перед Україною, полягає в посиленні опору не лише збройній, а й російській лінгвокультурній інформаційній війні. Для подолання загрози мовної, культурної та цивілізаційної роз'єднаності населення необхідно активізувати процес дерусифікації на всіх рівнях, особливо в освітній системі. Це вимагає реалізації національної політики, спрямованої на популяризацію української мови, підтвердження її фактичного, а не декларативного статусу державної та виконання державотворчої функції побудови цілісної політичної держави.

Висновки. Відсутність ефективного правового механізму утвердження української мови як національної перешкоджає реалізації української національної державності, соціального партнерства та національної інтеграції українського суспільства.

Інтеграція українського суспільства, національна єдність, стабільність і безпека не можуть бути досягнуті без національного відродження, належного утвердження української мови, культури та духовності України. Наявність дієвого механізму утвердження української мови як національної прискорить реалізацію української державності, підвищить рівень соціального партнерства та сприятиме національній інтеграції українського суспільства.

Важливість мови для нації незаперечна, бо мова може бути силою впливу і, таким чином, засобом маніпуляції, потужною зброєю в гібридних війнах. Мова може впливати на формування індивідуальної ідентичності та світогляду, водночас функціонуючи як компонент у процесі розбудови національної держави.

Список літератури:

1. Масенко Л. Т. Українська мова як фактор національної безпеки. Наукові записки НаУКМА. Мова і суспільство. 2016. Випуск 2. С. 5–15. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/11413> (дата звернення: 29.01.2023).
2. Чеховська М. М., Шлапаченко В. М. Мова як чинник національної безпеки. Держава та регіони. Серія: Право. 2018. № 3 (61). С. 39–46. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2018/9.pdf (дата звернення: 29.01.2023).
3. Степико М. Т. Загальноукраїнська ідентичність—головний об'єкт гібридної війни Росії проти України. Аналітична записка. 2017. С. 1–11. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-12/identychnist-26c0e.pdf> (дата звернення: 29.01.2023).
4. Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава»: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія від 17.07.2019 № 596-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 29.01.2023).
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення

функціонування української мови як державної»: Рішення Конституційного суду України від 14.07.2021 № 1-п/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text> (дата звернення: 29.01.2023).

6. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 29.01.2023).

7. Макарець Ю. С. Мовний вимір національної безпеки України. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». Острог: Вид-во НаУОА, 2017. Вип. 68. С. 37–44. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/download/1846/1650/3295> (дата звернення: 29.01.2023).

8. Кравченко Л. Українська мова як засіб об'єднання суспільства та чинник національної безпеки України. Українське мовознавство. 2021. № 1 (51). С. 5–21. URL: <https://ukr.movoznavstvo.knu.ua/archive/51-1/5-27/> (дата звернення: 29.01.2023).

Chuprinova N.Yu., Sevruc I.I., Sokolovska Yu.V. THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A FACTOR OF NATIONAL SECURITY

The article highlights the conceptual features of the formation of the Ukrainian language as factors of national security. It was found that the national language, as well as the territory, historical past, cultural traditions, mental peculiarities, is a factor that determines the existence of a nation. It is established that the limited use of the national language in the national state indicates the limited nationality of the nation, incomplete liberation from colonial subjugation and cultural inferiority. It was determined that the main task of strengthening the national identity and consolidation of the Ukrainian state is the Ukrainization of society on the basis of language, culture and values. It was revealed that any interference with the legal status of the Ukrainian language as a national language on the territory of Ukraine is unacceptable, as it violates the constitutional state order, threatens national security and the existence of the statehood of Ukraine. It was determined that the language problem is often a destabilizing factor in social life, inhibiting the process of creating an independent democratic legal state. It was revealed that the lack of an effective legal mechanism for establishing the Ukrainian language as a national language prevents the realization of Ukrainian national statehood, social partnership and national integration of Ukrainian society. It was determined that the integration of Ukrainian society, national unity, stability and security cannot be achieved without national revival, proper affirmation of the Ukrainian language, culture and spirituality of Ukraine. The presence of an effective mechanism for the establishment of the Ukrainian language as a national language will accelerate the realization of Ukrainian statehood, increase the level of social partnership and contribute to the national integration of Ukrainian society. The importance of language for a nation is undeniable, because language can be a force of influence and thus a means of manipulation, a powerful weapon in hybrid wars. Language can influence the formation of individual identity and worldview, while at the same time functioning as a component in the process of nation-state building.

Key words: *Ukrainian language, national security, national identity, culture, people.*